
РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 340.114

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.34>

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ НОРМ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Драгоненко А.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Донецького державного університету внутрішніх справ,
<https://orcid.org/0000-0001-8353-2341>

Драгоненко А.О. Соціальна обумовленість норм про кримінальну відповідальність за домашнє насильство.

Стаття присвячена комплексному дослідженню теоретичних і практичних аспектів притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Розглянуто актуальне у теорії кримінального права питання щодо вчинення домашнього насильства. В роботі проаналізовано національне законодавство України та практика його застосування, думки науковців та роз'яснення вищої судової інстанції про варіативність підходів до розуміння кваліфікації щодо вчинення домашнього насильства.

Констатується суспільна небезпечність домашнього насильства, вчинюваного у будь-яких його проявах, що знаходить своє законодавче відображення в національних та міжнародних нормативно-правових актах. Окрема увага приділяється з'ясуванню призначення покарання за вчинення домашнього насильства та обмежувальних заходів до осіб які вчинили домашнє насильство.

Виявлено, що криміналізація домашнього насильства обумовлена наступними підставами: високим рівнем суспільної небезпеки даного кримінального правопорушення; значною поширеністю цього суспільно небезпечного явища як в Україні, так і в інших країнах світу; необхідністю кримінально-правової охорони суспільних відносин, що забезпечують здорову атмосферу у сім'ї; неможливістю успішно протидіяти домашньому насильству тільки адміністративно-правовими засобами. Саме ці підстави в сучасних умовах розвитку сучасного суспільства достатньо відображають необхідність передбачення у КК України кримінальну відповідальність за домашнє насильство. Криміналізація домашнього насильства є досить виправданою та обґрунтованою. Підставами

криміналізації є підвищена суспільна небезпека заподіяння фізичного, психологічного та економічного насильства по відношенню до близької людини чи члена сім'ї, суспільно небезпечні наслідки зазначеного діяння, надзвичайна поширеність і динаміка зазначеного діяння, необхідність кримінально – правової охорони конституційного права людини на забезпечення здоров'я в сім'ї, неможливість ефективно протидіяти домашньому насильству менш репресивним способом.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, систематичність, економічне насильство, фізичне насильство, психологічне насильство, сексуальне насильство.

Dragonenko A.O. Social conditioning of norms on criminal liability for domestic violence.

The scientific article is devoted to a comprehensive study of the theoretical and practical aspects of the features of criminal prosecution for domestic violence. The issue of committing is a domestic violence considered relevant in the theory of criminal law. The paper analyzes the national legislation of Ukraine and the practice of its application, the views of scientists and the clarification of the higher court about the variability qualifications of domestic violence.

There is a public danger of domestic violence, which is reflected in the norms of the national and international legislation. Particular attention is paid to clarifying the punishment for domestic violence and restrictive measures against perpetrators of domestic violence.

It was found that the criminalization of domestic violence is conditioned on the following grounds: firstly, the significant level of public danger of this crime; secondly, the significant prevalence of this shameful phenomenon both

in Ukraine and in other countries of the world; thirdly, the need for criminal protection of social relations that ensure health in the family; fourthly, the impossibility of successfully counteracting domestic violence only by administrative and legal means. It is these reasons in the modern conditions of the development of society that sufficiently reflect the necessity of providing in the Criminal Code of Ukraine a criminal law norm that establishes criminal liability for domestic violence. The criminalization of domestic violence is quite justified and justified. The grounds for criminalization are the increased public danger of inflicting physical, psychological and economic violence against a loved one or a family member, the socially dangerous consequences of the said act, the extreme prevalence and dynamics of the said act, the need for criminal-legal protection of the constitutional human right to health care in the family, the impossibility of effectively countering domestic violence in a less repressive way.

Key words: domestic violence, restrictive measures, regularity, economic violence, physical violence, psychological violence, sexual violence.

Постановка проблеми. Таке суспільно-небезпечне явище, як домашнє насильство є досить складною і специфічною категорією дослідження, оскільки, на сьогоднішній день, це одна з найпопулярніших форм порушення прав людини, що зачіпає інтереси практично усіх груп населення а саме дітей, жінок, осіб з обмеженими можливостями, осіб похилого віку та чоловіків, які психологічно, економічно чи в будь-який інший спосіб перебувають в залежності від свого кривдника.

На сьогоднішній день проблема притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства є невирішеною та навряд чи може бути повністю вирішеною. Це пов'язано з цілою низкою причин та самою специфікою проблеми. На жаль на користь цього свідчить й статистика. Так, наприклад за 12 місяців 2019 року до Національної поліції надійшло 141 814 звернень щодо домашнього насильства та зареєстровано на обліку 70 697 осіб що вчиняють домашнє насильство, в той час як вже в 2021 році зареєстровано 203 724 звернень та зареєстровано на обліку 86 942 осіб і це враховуючи майже рівну статистику народжуваності та смертності в Україні. До того ж прогресуванню даній проблемі сприяють як внутрішні негативні чинники, зокрема погіршення соціального, економічного становища громадян, значне збільшення розлучень, так і зовнішні чинники зокрема пандемія Covid-19, військова агресія зі сторони росії, світова економічна криза тощо. Враховуючи усе це дослідження даної проблеми було і залишається актуальним.

Стан опрацювання. Дослідженням проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства частково чи повністю займалися А.В.Запорожцев, А.В.Лабунь, О.Е.Бабенко, Д.Г.Заброда, А.С.Пашенко, О.О.Дудоров, В.Ю.Шепітько, М.І.Хавронюк, В.В. Пивоваров, М.М.Легенька, О.Д.Коломоєць, Н.М.Литвинова, О.В.Ковальова, Я.М.Яковлева, О.С.Якубова, О.Є.Бабенко, Т.В.Іщенко, А.С.Колосова, М.М.Корчовий та інші.

Метою статті є визначення та дослідження обумовленості норм про відповідальність за домашнє насильство

Виклад основного матеріалу. Суспільство і держава є базовими елементами системи взаємовідносин. І від існування людини залежить існування суспільства, а від структурованості суспільства залежить ефективне й безперервне функціонування держави. Таким чином функціонування держави пропорційно залежить від суспільства, яке в свою чергу складається з окремих конкретних осіб, що зацікавлені одне в одному. Інакше кажучи якщо в державі існує здорове суспільство, то така держава може ефективно функціонувати, і навпаки якщо держава ефективно функціонує значить її суспільство, або його переважаюча частина, є здоровим та згуртованим. Проблема полягає у тому що насильство, яке перешкоджає формуванню згуртованого суспільства є невід'ємною складовою будь-якого людського суспільства на усіх етапах розвитку як самої держави та і людства в цілому [1, с.361-362].

Виходячи з цього будь яка держава теоретично зацікавлена у регулюванні відносин в суспільстві й зокрема сімейних, задля свого ефективного існування та функціонування. Так, зокрема однією із перших відомих та задокументованих спроб регулювання суспільних і в тому числі сімейних відносин був Кодекс законів Хаммурапі складений ще в середині XVIII ст. до н.е. правителем Вавилонського царства. В цьому кодексі окремими положеннями сім'ю та її інтереси було визнано найвищою цінністю та передбачено рівність прав подружжя стосовно майна та гідних умов у сімейному житті. Однак разом із цим встановлювалися й закріплювалися положення дискримінаційного характеру, що було обумовлено впливом релігії, економіки, звичаїв, культури тощо.

На території сучасної України, ще за часів Київської Русі в XI-XII ст. починається нормативно-правова регламентація щодо насильства, в тому числі чоловіків щодо жінок. Це зокрема відображено в «Руській правді» Ярослава Мудрого, «Устав» Володимира та деякі інші. Специфікою даних нормативно-правових актів є передбачене покарання у виді грошової компенсації за більшу частину правопорушень. Руська правда Ярослава Мудрого стала одним із перших нормативно-правових документів, щодо регулювання проти на-

сильства на території сучасної України. Попри свої тогочасні досягнення вона стала своєрідним відображенням духу тієї епохи та результатом поширення християнства на Русі, яке в подальшому в значній мірі й буде впливати на регулювання відносин в сім'ї [2, с. 8].

В період з XV-XVI ст. відносини регулювались Статутами Великого князівства Литовського, а в період XVI-XIX ст. нормативно-правовими актами Речі Посполитої чи Московського царства, а пізніше Російської Австро-Угорської та Османської імперії.

Характерною особливістю в цей період є те, що хоча проблема насильства і регулювалась в тій чи іншій мірі, але говорити про боротьбу з домашнім насильством чи рівністю між чоловіками і жінками, абсолютно неможливо, оскільки поряд з існуванням кріпацтва та кріпаків різної форми залежності, закріпленням на державному рівні різних видів покарань (в тому числі смертної кари) найвищим класом щодо своїх підданих та в цілому з тим, що вбивство як таке, в цілому не вважалося злочином говорити не можливо. Це обумовлювалось як релігією, так і в цілому відображало тогочасну епоху.

В період СРСР, особливо в другій половині XX ст. та прийняттям в 1960 році Кримінального кодексу УРСР визначалися й закріплювалися різного ступеню відповідальність, в тому числі кримінальна, за вчинення злочинів проти життя, здоров'я, волі і гідності особи, проти громадської безпеки, особистої власності громадян тощо. Проте разом з цим домашнє насильство, як явище в цілому не розглядалося, а лише в контексті прав людини, як такої. Окрім цього сама специфіка СРСР, в складі якого й перебувала Україна, по суті відмежовувала Україну від, як європейського досвіду боротьби з домашнім насильством, так і світом в цілому. Разом з цим необхідно наголосити на тому, що в тогочасній Європі та світі в цілому проблема домашнього насильства в контексті сьогодишнього розуміння не розглядалась, як проблема «першої необхідності», оскільки на першому плані перебували проблеми світових чи локальних військових конфліктів, постійного протистояння між СРСР та США, а відтак проблема домашнього насильства та її соціальна значимість для держави перебували на другорядному плані [3].

Проте із розвитком держави, релігії, культури, економіки та людства в цілому змінюється й підхід як держави до суспільства так і навпаки. У практиці розвитку законодавства є чимало випадків, коли раніше не карані діяння згодом визнаються такими що підлягають різному ступеню та тяжкості покаранню й в тому числі кримінальному. Оскільки будь-яка норма закону породжується реальними суспільними потребами у правовій охороні, однак одночасно вона може як адекватно відобразити таку потребу суспільства, так і не

достатньо відповідати їй, досягати чи не досягати цілей, сформульованих законодавством.

В зв'язку з цим на початку XXI ст., та зокрема в Україні відбуваються значні зміни (розпад СРСР, закінчення епохи протистояння між США та СРСР), в результаті яких проблема домашнього насильства починає розглядатися в дещо іншому контексті та набуває для більшості розвинених демократичних країн світу соціально значимого характеру, а відтак і змінюється ставлення держави до домашнього насильства та захисту прав і свобод, як людини так і сім'ї [3, с. 25].

З огляду на це першочергове значення має встановлення відповідності кожної норми закону про кримінальну відповідальність і зокрема ст. 126 КК України, реальним потребам суспільства, тобто її соціальної зумовленості. Під соціальною зумовленістю норми закону про кримінальну відповідальність зазвичай розуміють відповідність такої норми суспільним потребам. У зв'язку з різницею у характері явищ і видах, що детермінують кримінально-правову заборону, фактори, які зумовлюють прийняття та існування відповідної кримінально-правової норми, можуть бути різними, як за змістом, так і за кількістю, проте виділяти й аналізувати необхідно найбільш значущі фактори, яких у сукупності достатньо для обґрунтування існування й удосконалення норм Кримінального Кодексу, якими охороняються суспільні відносини [4, с. 442].

Суспільна необхідність будь-якого діяння насамперед залежить від соціальної цінності відносин, що зазнають шкоди. Цінність таких відносин у тому, що в їхніх межах здійснюється захист як немайнових, так і майнових прав. Домашнє насильство у будь-якій своїй формі порушує розвиток суспільства та завдає значної шкоди як суспільству, так і державі.

Разом із цінністю сім'ї та суспільства для держави, їх становище, функціонування та саме існування є надзвичайно вразливим і перебуває під впливом чинників економічного, соціального, психологічного та фізичного характеру. А отже, соціальна цінність відносин, які забезпечують нормальний розвиток сім'ї, є достатньою для їхньої охорони за допомогою кримінально-правових норм [5].

Щодо доцільності кримінально-правових норм і заходів у боротьбі з домашнім насильством у будь-якому його прояві, слід підкреслити що встановлення кримінальної відповідальності за будь-які діяння є крайнім заходом боротьби з такими правопорушеннями. Особи ж що вчиняють домашнє насильство можуть бути притягнуті до адміністративної, цивільно-правової чи кримінальної відповідальності, але інколи, нажалу все частіше, адміністративної чи цивільно-правової відповідальності може бути не достатньо, тому особи що вчиняють домашнє насильство можуть

бути одночасно притягнуті до адміністративної чи кримінальної відповідальності, а також цивільно-правової.

Окрім цього ступінь покарання за вчинення будь-якого суспільно небезпечного діяння в тому числі й домашнього насильства є його поширеність. Однак тут існує певна проблема, оскільки з одного боку, діяння яке визнається кримінальним правопорушенням, має бути проявом певних загальних тенденцій, а не мати характер одиничних суспільних явищ, але з іншого боку, не повинні визнаватися кримінальними правопорушеннями надто поширені у суспільстві діяння, що мають масовий характер і не сприймаються як кримінально протиправні більшістю населення. З цього виходить що криміналізація дуже поширених форм поведінки, безперечно, була б дисфункціональною, оскільки б результат перевершив практичні можливості кримінальної юстиції, і таким чином стала б нормою безкарності діянь, визнаних кримінально протиправними [6].

Висновки. Враховуючи усе вище сказане соціальна зумовленість норм про кримінальну відповідальність за домашнє насильство залежить на пряму від соціальної значимості таких відносин для держави і уже в залежності від цього та в сукупності з рядом інших чинників держава визначає як і в який спосіб захищати такі відносини. Попри те, що кримінальна відповідальність за домашнє насильство в сучасному розумінні по суті з'явилася лише на початку XXI ст., проте соціальна зумовленість норм про відповідальність за домашнє насильство в тому чи іншому контексті існувала задовго до цього, оскільки суспільні відносини в тій чи іншій мірі завжди становили для держави певну значимість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яблонський В.М., Корнієвський О.А., Вознюк П.Ф. Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських принципів належного врядування. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Київ: 2013. 503 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-12/derzh_gromada-289cd.pdf (дата звернення: 02.07.2022).
2. Кругова С.С. Теорія та історія держави і права: історія політичних правових учень. "Ретроспектива становлення рівності прав і свобод жінок та чоловіків у світі та на території України". *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6, 2019. С. 3-11. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/6/3.pdf> (дата звернення: 03.07.2022).
3. Висоцька Н.В. Історико-правовий аналіз кримінально-правової протидії домашньому насильству в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. №1(21). С. 24-31 URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/download/1373/1372/> (дата звернення: 05.07.2022).
4. Володіна О.О., Тітова В.І. Криміналізація домашнього насильства як новела кримінального законодавства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №4. С. 441-444 URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/112.pdf (дата звернення: 05.07.2022).
5. Мандебура О. Сім'я як цінність у площині суспільних цінностей. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. *Наукові записки*. Випуск 4(54) С. 99-111. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mandebura_simia.pdf (дата звернення: 06.07.2022).
6. Аносова Ю.В., Капур А., Легенька М.М. та ін. Моніторинг ситуації реагування системи правосуддя на вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі. 2019. URL: <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Ukrainian%202019%20PRAVO%20Monitoring%20report.pdf>. (дата звернення: 07.07.2022).